
Funded
by the European Union
and the Council of Europe

COUNCIL OF EUROPE

Implemented
by the Council of Europe

**Zajednički projekat Evropske unije i Saveta Evrope
„Jačanje kapaciteta policije i pravosuđa za borbu protiv korupcije u Srbiji” (PACS)
www.coe.int/pacs**

Tehnički dokument

OBUKA SUDIJA I TUŽILACA REPUBLIKE SRBIJE U OBLASTI ETIKE I PREVENCIJE I OTKRIVANJA KORUPCIJE: OCENA STANJA I PREPORUKE

*Pripremili James Hamilton i Quentin Reed, eksperti Saveta Evrope
pregledao/uredio Lado Laličić iz Sekretarijata Saveta Evrope*

Septembar 2014.

Sadržaj

1. UVOD	3
1.1 Propisi o etici: postojeće stanje.....	3
1.2 Obuka iz oblasti etike/ponašanja: postojeće stanje.....	4
1.3 Kontekst etičkih propisa i obuke.....	5
2. MEĐUNARODNI STANDARDI I DOBRA PRAKSA.....	5
2.1 Etika i ponašanje.....	7
2.2 Obuka	7
3. OBUKA U PRAKSI: MEĐUNARODNO ISKUSTVO.....	10
3.1 Srbija: nedostaci u obuci u oblasti etike i integriteta	11
4. PREDLOŽENI PRISTUP OBUCI.....	12
4.1 Početna obuka.....	12
4.2 Integritet i etika za sudije/tužioce (prvi dan)	12
Tabela 1: Etički kodeks sudija.....	16
Tabela 2: Etički kodeks tužilaca	19
4.3 Interaktivna diskusija o etičkim odredbama (drugi dan).....	23
4.4 Kontinuirana obuka.....	25
4.4.1 Opšta pitanja	25
4.4.2 Predsednici sudova i javni tužioci.....	26
4.4.3 Disciplinski tužioci.....	28

Za dodatne informacije obratite se na adresu:
Jedinica za privredni kriminal i saradnju
Odeljenje za akciju protiv kriminala
Direktorat za ljudska prava i vladavinu prava,
Savet Evrope
Tel: +381 11 71 555 12;
Email: lado.lalicic@coe.int; www.coe.int/pacs

Ovaj dokument je sačinjen uz finansijsku pomoć Evropske unije i Saveta Evrope. Stavovi izraženi u njemu ni u kom slučaju ne odražavaju zvaničan stav Evropske unije ili Saveta Evrope.

1. Uvod

Ovaj tehnički dokument sadrži preporuke i smernice o tome kako u Srbiji treba vršiti obuku sudija i tužilaca u oblasti integriteta, etike i prevencije korupcije/nesavesnog (neprofesionalnog) vršenja funkcije. Ovaj dokument takodje uzima u obzir preporuke i nalaze nedavno objavljenog izveštaja PACS projekta „Procena rizika od neprofesionalnog ponašanja i korupcije u sudstvu i tužilaštvu u Srbiji“ (u daljem tekstu: Procena rizika). U dokumentu se takođe identifikuju razlike koji postoje između postojećeg okvira obuke u Srbiji i međunarodnih standarda profesionalnog ponašanja i dobre prakse. Na kraju, dokument sadrži konkretne preporuke o tome i) kako treba strukturisati obuku i ii) šta treba da sadrži plan i program obuke.

1.1 Propisi o etici: postojeće stanje

Postoje relativno obimni propisi u oblasti ponašanja i etike za pripadnike sudstva i tužilaštva u Srbiji. Pre svega su to sledeći propisi (kako je to navedeno i u Proceni rizika):

- Zakon o Agenciji za borbu protiv korupcije¹ definiše sukob interesa na uobičajen način kao „situaciju u kojoj funkcioner ima privatni interes koji utiče, može da utiče ili izgleda kao da utiče na njegovo postupanje u vršenju javne funkcije, odnosno službene dužnosti na način koji ugrožava javni interes“ (član 2). Zakonom je zabranjeno vršenje raznih drugih funkcija, a funkcioneri su u obavezi da Agenciji prijave ako postoji bilo kakva sumnja u pogledu mogućeg sukoba interesa;
- Zakon o sudijama (član 30) i Zakon o javnom tužilaštvu (glava IV, odeljak 5) sadrže jasnu zabranu da se obavljaju druge aktivnosti koje bi mogle da ugroze nepristrasnost, a sadrže i obavezu da se nadređeni obaveste o aktivnostima za koje bi mogla postojati mogućnost da ugroze nepristrasnost i da u tom slučaju zahtevaju izuzeće iz postupaka; tim zakonima je utvrđena i obaveza nosilaca pravosudnih funkcija da poštuju profesionalne etičke kodekse (vidi dalje u tekstu);
- Etički kodeks sudija² doneo je Visoki savet sudstva u decembru 2010, dok je Etički kodeks tužilaca³ donet u oktobru 2013. Kodeksi sadrže ekstenzivna i jasna pravila i smernice za savesno ponašanje. Kada je reč o tužiocima, Pravilnik o upravi u javnom tužilaštvu takođe sadrži mnogobrojne iste ili slične odredbe.

¹ <http://www.osce.org/serbia/35100?download=true>

² <http://www.seio.gov.rs/upload/documents/ekspertske%20misije/judicial%20system/Code%20of%20Ethics.pdf>

³ <http://www.seio.gov.rs/upload/documents/ekspertske%20misije/Code%20of%20ethics.pdf>. Obratiti pažnju na to da je dokument označen kao nacrt, ali usvojena verzija je istovetna.

1.2 Obuka iz oblasti etike/ponašanja: postojeće stanje

Kada je reč o obuci, prema saznanjima eksperata, jedina obavezna obuka iz oblasti etike i profesionalnog ponašanja koja se trenutno organizuje za sudije i tužioce u Srbiji jeste ona koju sprovodi Pravosudna akademija. Ta obuka spada u segment nastavnog plana i programa pod nazivom „Profesionalna znanja i veštine, pravo EU i međunarodni standardi”. Jedan od sedam modula (tema) u tom segmentu jeste „Organizacija pravosuđa i etika nosilaca pravosudnih funkcija”. Polovina tog modula nosi naslov „Etika” i ima sledeće delove:

- Predavanje o međunarodnim standardima i propisima u Srbiji koji uređuju izbor, razrešenje, odgovornost (krivičnu, građansku, disciplinsku) sudija i tužilaca;
- Predavanje o profesionalnoj etici u pravosuđu. Kada je reč o ovom delu, eksperti su dobili primer jednodnevne nastave za sudije u prekršajnim sudovima.

Iz svega navedenog proizilazi da obuka u oblasti profesionalnog ponašanja i etike nije dovoljno obimna (ona traje otprilike jedan dan). Prema saznanjima eksperata, u sklopu stalne obuke sudija ili tužilaca nije predviđena obuka iz oblasti etike/profesionalnog ponašanja. Pre bi se moglo reći da su sudije i tužioci uključeni u *ad hoc* obuku u toj oblasti, a tu obuku mahom organizuju međunarodne organizacije u saradnji sa Pravosudnom akademijom. Delimično iz tih razloga, u Proceni rizika PACS projekta iznete su sledeće preporuke:

- Pravila i standarde ponašanja sudija i tužilaca, kao što su pravila i standardi koji se nalaze u etičkim kodeksima, trebalo bi aktivnije da promovišu Visoki savet sudstva (VSS) i Državno veće tužilaca (DVT), dok bi nastavni plan i program Pravosudne akademije trebalo revidirati u tom smislu da obuhvati i etiku i standarde ponašanja kao nezaobilaznu komponentu stalne obuke sudija i tužilaca (Preporuka br. 31);
- Obuka takođe treba da obuhvati interne smernice i mehanizme za davanje saveta tužiocima o odgovarajućem ponašanju u određenim situacijama, na njihov zahtev, kroz primere iz prakse i stvarnog života, kao što su scenariji koji sadrže etičke dileme i pokušaje nedozvoljenog uticaja. Obuka bi takođe trebalo da obuhvati i advokate i zastupnike odbrane da bi se podstakle zajedničke vrednosti u novom sistemu krivičnog postupka.
(Preporuka br. 32).

Preporuke sadržane u ovom dokumentu u velikoj meri bliže utvrđuju upravo navedene preporuke iz Procene rizika. Međutim, ovaj dokument ide i korak dalje kada je reč o obimu, tako da pravi razliku između:

- početne obuke, kao dela nastavnog plana i programa Pravosudne akademije za buduće sudije i tužioce, koju, s jedne strane, čini početna obuka, dok se na drugoj strani nalazi stalna obuka koja je dobrovoljna (fakultativna).

- obuke sudija i tužilaca, u celini uzev, i obuke sudija/tužilaca koji se nalaze na rukovodećim položajima (npr. predsednici sudova i javni tužioci). Kada je reč o potonjim nosiocima pravosudnih funkcija, preporučuje se obuka iz oblasti prevencije korupcije, uključujući mehanizme za sprečavanje i svođenje na najmanju moguću meru rizika od neprofesionalnog ponašanja, kao i obuka iz oblasti planova integriteta i prakse upravljanja koja obuhvata i maksimalnu budnost prema pojavi činilaca koji bi mogli da ukažu na korupciju ili na posebnu podložnost korupciji među onima za koje rukovodilac snosi odgovornost.

1.3 Kontekst etičkih propisa i obuke

U celini gledano, eksperti žele da naglase jednu stvar koja ima suštinski značaj, a čini okosnicu ovog dokumenta. Reč je o tome da etički propisi i obuka sami po sebi nisu dovoljni da se nosioci pravosudnih funkcija u potpunosti upute u standarde dobrog profesionalnog ponašanja, kao i da se oni u potpunosti pridržavaju tih standarda. Dobro profesionalno ponašanje – kako je u više navrata istaknuto u Proceni rizika – takođe zavisi od valjanog funkcionisanja mnogih drugih institucionalnih mehanizama. U kontekstu Srbije, ali i u širim razmerama, eksperti pre svega ističu sledeće:

- Obuka iz oblasti „etike” i „integriteta” suštinski se preklapa s mnogim drugim aspektima ponašanja i obuke – uključujući pravne veštine i znanje, kao i sudijske veštine (upravljanje zbivanjima u sudnici, rešavanje problema napetosti među učesnicima u krivičnom postupku itd.);
- Etički propisi i obuka neće, po svemu sudeći, imati uticaja ako nisu rešeni suštinski problemi u oblasti upravljanja i nezavisnosti sudija i autonomije tužilaca. U sudstvu ili tužilaštvu, kojim se na loš način upravlja ili čija je nezavisnost/autonomnost ugrožena ili u kojem postoji mogućnost da bude ugrožena, etički propisi mogu se u najgorem slučaju smatrati beznačajnima. Ta vrsta zabrinutosti nedvosmisleno je izražena u međunarodnim standardima, gde se pitanja integriteta/etike i obuke neposredno stavljaju u kontekst mehanizama upravljanja koji obezbeđuju dovoljan stepen nezavisnosti i resurse za sudstvo i tužilaštvo.

Ipak, čak i ako nastave da postoje pomenuti problemi, etički propisi i obuka iz te oblasti mogu uvećati sposobnost sudija i tužilaca da valjano i časno, sa integritetom, obavljaju svoje dužnosti. Ti mehanizmi mogu čak obezbediti i jedan od onih mehanizama koje sudije i tužioci mogu da koriste da bi se odbranili od potencijalno neprimerenih pritisaka, bez obzira na to da li su ti pritisci koruptivne ili političke prirode.

2. Međunarodni standardi i dobra praksa

U ovom odeljku opisuju se u osnovnim crtama postojeći međunarodni standardi i dobra praksa etičkog ponašanja za sudije i tužioce i obuka o tim standardima. Posebna pažnja se posvećuje sledećim standardima:

- Za sudije — Osnovna načela UN o nezavisnosti sudstva,⁴ Evropska povelja o zakonu za sudije,⁵ Bangalorski principi sudijskog ponašanja,⁶ kao i Komentar tog dokumenta,⁷ Preporuka Komiteta ministara Saveta Evrope CM/Rec(2010)12,⁸ i Mišljenje br. 4 Konsultativnog saveta evropskih sudija (CCJE),⁹ kao i Izveštaj o pravosudnoj etici 2009–2010 Evropske mreže pravosudnih saveta (ENCJ),¹⁰ koji predstavlja koristan izvor bliže razrade standarda;
- Za tužioce — Smernice Ujedinjenih nacija o ulozi tužilaca (Smernice iz Havane),¹¹ Preporuka Rec(2000)19 Komiteta ministara Saveta Evrope¹² i Standardi Međunarodnog udruženja tužilaca.¹³ Evropske smernice o etici i ponašanju javnih tužilaca („Budimpeštanske smernice”)¹⁴ iako su važne i posebno relevantne zato što su ih doneli sami evropski tužioc, u suštini sadrže malo toga što već nije rečeno u prethodna tri dokumenta.

⁴Ta načela je usvojio Sedmi kongres Ujedinjenih nacija o sprečavanju kriminala, 1985, a potvrđena su rezolucijama Generalne skupštine UN 40/32 od 29. novembra 1985. i 40/146 od 13. decembra 1985.

⁵ DAJ/DOC(98)23. Povelja je sačinjena pod pokroviteljstvom Saveta Evrope i usvojena jednoglasno na multilateralnom sastanku evropskih sudija održanom u Strazburu od 8. do 10. jula 1998.

⁶ Bangalorski principi sudijskog ponašanja koje je usvojila Pravosudna grupa Ujedinjenih nacija za jačanje integriteta pravosuđa, prema tekstu revidiranom na Okruglom stolu predsednika vrhovnih sudova u Hagu, 25–26. novembra 2002, <http://www.unrol.org/files/>.

⁷Komentar Bangalorskih principa sudijskog ponašanja, UNODC septembar 2007, koji je takođe sačinila Grupa za jačanje integriteta pravosuđa,

http://www.unodc.org/documents/corruption/publications_unodc_commentary-e.pdf.

⁸ Preporuka Komiteta ministara Saveta Evrope CM/Rec(2010)12 pod naslovom „Sudije: nezavisnost, efikasnost i odgovornost” i Memorandum s komentarima na taj tekst,

[http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/cdcj/CDCJ%20Recommendations/CMRec\(2010\)12E_%20judge s.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/cdcj/CDCJ%20Recommendations/CMRec(2010)12E_%20judge s.pdf)

[http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/cdcj/CDCJ%20Recommendations/CMRec\(2010\)12E_%20judge s.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/cdcj/CDCJ%20Recommendations/CMRec(2010)12E_%20judge s.pdf)

⁹ Mišljenje br. 4 Konsultativnog saveta evropskih sudija (CCJE) upućeno Komitetu ministara Saveta Evrope o odgovarajućoj početnoj i stalnoj obuci sudija na nacionalnom i evropskom nivou od 27. novembra 2003, [https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CCJE\(2003\)OP4&Sector=secDGHL&Language=lanEnglish&Ver=original&BackColorInternet=FEF2E0&BackColorIntranet=FEF2E0&BackColorLogged=c3c3c3](https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CCJE(2003)OP4&Sector=secDGHL&Language=lanEnglish&Ver=original&BackColorInternet=FEF2E0&BackColorIntranet=FEF2E0&BackColorLogged=c3c3c3)

¹⁰ Evropska mreža pravosudnih saveta, Izveštaj o pravosudnoj etici 2009–2010,

<http://www.encj.eu/images/stories/pdf/ethics/judicialethicsdeontologiefinal.pdf>

¹¹ Smernice o ulozi tužilaca, usvojene na Osmom kongresu Ujedinjenih nacija o sprečavanju kriminala i postupanju prema učinocima krivičnih dela, Havana, 1990,

<http://www.unrol.org/files/Guidelines%20on%20the%20Role%20of%20Prosecutors%20.pdf>

¹² Preporuka Komiteta ministara Saveta Evrope Rec(2000)19 o ulozi javnog tužilaštva u sistemu krivičnog pravosuđa, <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=376859&Site=CM>

¹³ Međunarodno udruženje tužilaca (IAP), „Standardi profesionalne odgovornosti i izjava o osnovnim dužnostima i pravima tužilaca”, dokument usvojen u aprilu 1999, http://www.iap-association.org/getattachment/34e49dfe-d5db-4598-91da-16183bb12418/Standards_English.aspx

¹⁴ Evropske smernice o etici i ponašanju za javne tužioce („Budimpeštanske smernice”), usvojene na Konferenciji državnih tužilaca Evrope u maju 2005,

http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/ccpe/conferences/cpge/2005/CPGE_2005_05LignesDirectrices_en.pdf

2.1 Etika i ponašanje

Za sudije najsveobuhvatniji dokument o standardima ponašanja predstavljaju Bangalorski principi, koji su usvojeni 2002. godine posle dugog procesa izrade nacrtu i konsultacija među predsednicima vrhovnih sudova i drugim nosiocima visokih sudijskih funkcija iz mnogobrojnih zemalja, kako onih s tradicijom precedentnog prava, tako i onih s tradicijom kontinentalnog prava. U tim principima utvrđeno je šest „vrednosti“: nezavisnost, nepristrasnost, integritet, dostojnost, jednakost i sposobnost i revnost, tj. marljivost. Ta načela su bliže objašnjena i razrađena uz detaljnije primere u komentaru tog teksta. Pored toga, Evropska povelja sadrži i podroban odeljak o sukobu interesa.

Pored Bangalorskih principa, u Izveštaju ENCJ o sudijskoj etici bliže su određena načela nezavisnosti, integriteta, nepristrasnosti, uzdržanosti i diskretnosti,¹⁵ kao i revnost, poštovanje (drugih) i sposobnost da se saslušaju drugi, jednakost u postupanju, stručnost i transparentnost u postupanju. U suštini, ta načela ne obuhvataju područje koje se razlikuje od onog koje je obuhvaćeno Bangalorskim principima. Isto to važi i za Komentar Bangalorskih principa, koji je čuven po jednostavnosti i jasnoći objašnjenja svakog principa, zahvaljujući čemu su i jedan i drugi dokument veoma korisni za sudije kao dopunski materijal koji vredi pročitati uz obuku.

Za tužioce je najvažniji međunarodni dokument koji se odnosi na standarde ponašanja – dokument pod naslovom Standardi Međunarodnog udruženja tužilaca (IAP). Standardi IAP takođe se dele na šest oblasti: profesionalno ponašanje, nezavisnost, nepristrasnost, uloga u krivičnom postupku, saradnja i osnaživanje.

Treba naglasiti da etički kodeksi sudija i tužilaca u Srbiji u znatnoj meri sadrže standarde navedene u ovim međunarodnim dokumentima i, sa stanovišta eksperata, ne postoje velike razlike između međunarodne dobre prakse ikodifikovanih standarda u tom pogledu u Srbiji. Jedini komentar koju bi eksperti mogli da upute u vezi sa propisima u Srbiji sastoji se u tome što Etički kodeks tužilaca u nekim delovima nije onoliko jasan koliko bi mogao da bude ili što se pod jednim istim naslovom kombinuju različite teme (primer toga je odeljak o Poštovanju prava, gde se na istom mestu govori i o zabrani korupcije i zloupotrebe ovlašćenja, iz razloga koji nisu sasvim jasni). Jedna od svrha obuke trebalo bi da bude da se odredbe tih dokumenata prenesu na način koji je logičan i shvatljiv i sudijama i tužiocima.

2.2 Obuka

Kada je reč o obuci o međunarodnim standardima, naglašene su tri glavne teme: i) obaveze samih sudija i tužilaca da se neprestano obučavaju i usavršavaju kako bi održali nivo svog profesionalnog znanja i stručnosti, ii) dužnost države da iz budžeta ponudi i obezbedi

¹⁵ Obratite pažnju da se izraz „diskretnost“ (*discretion*) ovde koristi u drugačijem značenju od onoga koje se uobičajeno sreće u domenu borbe protiv korupcije (*AC work*) – ovde je to značenje veoma blisko značenju pojma „uzdržanost, rezervisanost“ (*reserve*).

obuku i iii) naglašena potreba da se obuka, posebno za sudije (ali isto tako, u izvesnoj meri, i za tužioce), odvija i bude upravljana od strane sudstva.

Navešćemo ključne elemente međunarodnih standarda o obuci **sudija**:

- U Bangalorskom principu 6.3 naglašava se i dužnost sudije da se stara da bude informisan i važnost toga da se obuka sudija odvija u okviru i bude upravljana od strane sudstva: *Sudija treba da preduzme sve razumne mere kako bi održao i unapredio svoje znanje, veštine i stručne kvalitete neophodne za pravilno obavljanje sudijske dužnosti, koristeći u tu svrhu obuku i sve druge mogućnosti koje, upravljane od strane sudstva, treba da budu stavljene na raspolaganje sudijama.* U Komentaru Bangalorskih principa¹⁶ naglašava se etička dužnost sudije da profesionalno obavlja sudijski posao, kao i potreba da bude posvećen stalnom učenju i usavršavanju. Sudija mora da bude upućen ne samo u zakone već i u to kako zakoni utiču na stvarni život, i potrebna mu je obuka iz mnogih oblasti. Od velikog su značaja mogućnosti za stalnu obuku. Država je dužna da obezbedi resurse i da pokrije troškove obuke, ali sudstvo treba u tome da odigra jednu od ključnih uloga i da bude odgovorno za organizovanje obuke za sudije i za nadzor nad tom obukom, bilo neposredno, bilo preko takvih organa kao što je komisija za sudstvo;
- U Osnovnim načelima UN na dva mesta se izričito pominje obuka. U načelu br. 9. kaže se da su „sudije slobodne da osnivaju udruženja sudija ili druge organizacije i stupaju u ta udruženja ili organizacije... da bi unapređivali svoju profesionalnu obuku”. S jedne strane, to jasno implicira da sudije treba da imaju kontrolu nad trajnim usavršavanjem, a u isto vreme načelo br. 7. traži od zemalja članica UN da obezbede odgovarajuća sredstva koja su potrebna pravosuđu da normalno obavlja svoje funkcije. Jasno je da obuka i pružanje informacija spadaju u tu rubriku;
- Evropska povelja (koja nije obavezujući dokument, ali ima veliku težinu kao stav evropskih sudija) utvrđuje da kandidati koji su izabrani za imenovanje na pravosudnu funkciju treba da dobiju odgovarajuću obuku o trošku države. To ne obuhvata samo početnu obuku – takođe treba da se omogući „održavanje i širenje njihovog znanja, kako stručno-tehničkog, tako i društvenog i kulturnog, koje je neophodno za obavljanje njihovih funkcija, kroz redovan pristup obuci koju finansira država”. Među ostalim funkcijama Saveta sudstva (polovinu članova tog organa moraju činiti sudije) nalazi se i funkcija staranja o primerenosti programa obuke za sudije i organizacije koja tu obuku sprovodi;
- Savet Evrope je svojom Preporukom CM/Rec(2010)12 zamenio prethodnu Preporuku Rec(94)12. Ona sadrži dve odredbe o obuci koje glase kako sledi:
 - *56. Sudijama treba obezbediti teoretsku i praktičnu početnu obuku i praktičnu stalnu obuku, čije troškove u potpunosti snosi država. Ta obuka treba da obuhvati*

¹⁶ http://www.unodc.org/documents/corruption/publications_unodc_commentary-e.pdf

ekonomska, socijalna i kulturna pitanja u vezi s vršenjem sudijskih funkcija. Intenzitet i trajanje takve obuke treba odrediti s obzirom na prethodno stručno iskustvo.

- *57. Nezavisni organ treba da obezbedi, potpuno u skladu sa obrazovnom autonomijom, da programi početne i stalne obuke zadovoljavaju kriterijume otvorenosti, stručnosti i nepristrasnosti svojstvene sudijskoj funkciji.*

U Mišljenju br. 4. Konsultativnog saveta evropskih sudija o obuci sudija,¹⁷ obuka se dovodi u neraskidivu vezu sa etičkom dužnošću sudije da sudijski posao obavlja stručno i revnosno (marljivo), što je suštinska komponenta nezavisnosti sudstva. U Mišljenju se navodi izvestan broj veoma korisnih praktičnih predloga/preporuka u vezi sa obukom, a posebno treba istaći sledeće:

- Početna obuka treba da bude obavezna, čak i za sudije koje su izabrane iz redova iskusnih pravnika-praktičara, a ne iz redova diplomaca pravnih fakulteta/pravosudnih specijalističkih obrazovnih institucija, koji nemaju prethodno iskustvo u oblasti primene prava. Čak i za iskusne pravnike obavljanje sudijske dužnosti predstavlja novu profesiju koja podrazumeva specifičan pristup mnogim oblastima, prvenstveno kada je reč o profesionalnoj etici, postupku rada i odnosima s drugim akterima. Obuka takođe treba da uzme u obzir i potrebu za razvojem društvene svesti i sveobuhvatnim razumevanjem različitih tema koje odražavaju svu složenost života u društvu;
- Stalna obuka (tj. kontinuirana obuka) nezaobilazna je ne samo zbog toga što se zakoni stalno menjaju, što se usavršava tehnologija, pa se samim tim razvija i znanje koje je potrebno za obavljanje sudijske dužnosti već i zbog toga što će sudije dobijati nove odgovornosti kako napreduju u službi.¹⁸ Prelazak na novu sudijsku dužnost može biti uslovljen pohađanjem odgovarajućeg programa obuke. Obuka treba da bude organizovana tako da bude u dovoljnoj meri privlačna kako bi sudije podstakla da u njoj dobrovoljno učestvuju;
- Obuka ne treba da bude ograničena samo na striktno pravnu oblast, već treba da obuhvati i obuku iz etike i drugih relevantnih oblasti, kao što je upravljanje predmetima, sudska administracija, informaciona tehnologija, znanje stranih jezika, upućenost u društvene nauke i alternativno rešavanje sporova;
- Obuka treba da bude pluralistička kako bi mogla da garantuje i osnaži širokogrudnost sudije i njegovu otvorenost za nove ideje;
- Obuka (posebno ona početna) treba da traje dovoljno dugo da se ne bi pretvorila u puku formalnost;

¹⁷ Mišljenje br. 4. Konsultativnog saveta evropskih sudija (CCJE) upućeno Komitetu ministara Saveta Evrope o odgovarajućoj početnoj i stalnoj obuci za sudije na nacionalnom i evropskom nivou, od 27. novembra 2003.

¹⁸ *Ibid.*, stav 32.

- Trebalo bi podsticati saradnju sa drugim strukovnim organizacijama pravnika;
- Sve sudske instance treba da budu obuhvaćene obukom.

Kada je reč o **tužiocima**, međunarodni standardi obuke nisu tako detaljni, ali sadrže sledeće ključne odredbe:

- Obuka je i pravo i dužnost. Prema prvom standardu Međunarodnog udruženja tužilaca (o „profesionalnom ponašanju”), „tužioci treba da se staraju da budu dobro informisani i upućeni u relevantan razvoj u oblasti prava”, dok standard br. 6. utvrđuje da tužioci treba da imaju pravo da unapređuju svoju profesionalnu obuku. U Preporuci Komiteta ministara (2000)¹⁹ izričito se kaže da je „obuka i dužnost i pravo svih javnih tužilaca, pre postavljenja, kao i na trajnoj osnovi”. U Standardima IAP, dužnost tužilaca da „budu dobro informisani i upućeni u relevantna pravna zbivanja” spada među njihove osnovne profesionalne, tužilačke odgovornosti. Tužioci treba da imaju pravo na „unapređenje profesionalne obuke”;
- Kada je reč o sadržaju obuke, u Smernicama iz Havane naglasak se pre svega stavlja na potrebu da tužioci budu svesni ideala i etičkih dužnosti svoje funkcije, ustavnih i zakonskih prava i osumnjičenih i žrtava, kao i, u celini uzev, ljudskih prava i osnovnih sloboda. Poseban naglasak stavlja se na potrebu da tužioci budu poštjeni i sposobni, a da bi se to obezbedilo, ključnu ulogu imaju njihovo regrutovanje i obuka. U Preporuci Komiteta ministara Rec(2000)¹⁹ to je konkretnije navedeno, pa se kao neophodni sadržaj obuke utvrđuju načela i etičke dužnosti funkcije tužioca, zaštita osumnjičenih, žrtava i svedoka, zaštita i poštovanje ljudskih prava, aspekti organizacije rada, uključujući upravljanje i kadrovska pitanja, kao i mehanizme i materijale koji doprinose konzistentnosti tužilačkog pristupa.

3. Obuka u praksi: međunarodno iskustvo

Važna pouka koju daju gore navedeni standardi jeste izričit naglasak na obuci u oblasti sudijske i tužilačke etike, integriteta i profesionalnog ponašanja. Taj naglasak se isto tako odražava i u praksi nacionalnog sudstva u razvijenim zemljama. Čak i relativno star pregled prakse sudijske obuke u 12 zemalja – koji je sačinjen za Odbor za pravosudne studije u Ujedinjenom Kraljevstvu još 2006.¹⁹ – utvrdio je da su u svim zemljama koje su bile obuhvaćene istraživanjem obezbeđeni obrazovanje i programi obuke za sudije u oblasti sudijske etike. Ti programi su obuhvatili širok spektar pitanja, uključujući pitanje

¹⁹ Thomas C./Pravni fakultet Univerziteta u Birmingemu, *Review of Judicial Training and Education in Other Jurisdictions* („Pregled pravosudne obuke i obrazovanje u drugim jurisdikcijama”), Izveštaj pripremljen za Odbor za pravosudne studije, 2006, http://www.ucl.ac.uk/laws/socio-legal/docs/Review_of_Judicial_Train.pdf

izbegavanja pristrasnosti u suđenju, hvatanje u koštac sa sukobom interesa, rešavanje etičkih dilema koja su u tesnoj vezi s konkretnim pravnim pitanjima.

Pomenuta studija otkrila je važne činjenice o **vrstama obuke**. Konkretno, iako su centralizovani, standardno organizovani programi neposredne obuke (kao što je držanje predavanja na centralnoj pravosudnoj akademiji) bili najzastupljeniji, njihov udeo u obuci se, kako je uočeno, postepeno smanjuje i oni spadaju u manje popularne vrste obuke. Nasuprot tome, decentralizovani interaktivni programi koji se odvijaju u samim sudovima postaju sve zastupljeniji i najpopularniji su među sudijama. U polovini zemalja koje su bile obuhvaćene istraživanjem organizovani su onlajn programi obuke za različite nivoe sudijskih zvanja.²⁰

3.1 Srbija: nedostaci u obuci u oblasti etike i integriteta

Temelji obuke sudija i tužilaca – u vidu postojanja Pravosudne akademije – dovoljno su dobro postavljeni i u ovom dokumentu se nećemo ponovo baviti pitanjima koja se odnose na Akademiju kao instituciju. Na osnovu informacija kojima raspolažu eksperti, vidi se da je početna obuka iscrpno razrađena u planu i programu Akademije. Međutim:

- Samo je jedan, veoma mali, deo programa početne obuke posvećen etici i integritetu;
- Po svemu sudeći, stalna obuka je, u celini gledano, svedena na minimum, ograničena na jednokratne kurseve, kao što su bili oni koji su organizovani pre stupanja na snagu novog Zakonika o krivičnom postupku 2013, kao i kursevi organizovani u sklopu međunarodne tehničke pomoći;
- Čini se da ne postoji nijedan vid namenske, ciljane obuke za različite nivoe tužilaca i sudija – na primer, obuka koja bi bila specifično koncipirana za predsednike sudova i javne tužioce (tj. za one koji su na čelu tužilaštava) koja bi se razlikovala od opšte obuke namenjene svim sudijama i tužiocima.

²⁰ Ključni citat iz ovog izveštaja glasi: „Čini se da se smanjuje učestalost korišćenja predavanja, dok se u sve većoj meri koriste interaktivni metodi obuke: studije slučajeva, male diskusione grupe, pojedinačne i zajedničke prezentacije, panel-diskusije, audio-vizuelni nastavni materijal i testovi za samoocenjivanje. Pored toga, u jednom broju jurisdikcija sve više se razvijaju onlajn programi, često u nastojanju da se korisnicima obezbede neposredne i u svakom trenutku najnovije informacije, kao i da se omogući učenje na daljinu u onim jurisdikcijama gde je teže organizovati da sve sudije pohađaju obuku na centralnoj lokaciji.” (*Ibid.*, p. 92)

4. Predloženi pristup obuci

U ovom odeljku sadržan je predloženi model za obuku sudija i tužilaca u oblasti integriteta i etike. Tu je takođe naveden i konkretan sadržaj nastavnog programa zasnovan na etičkim kodeksima tužilaca i sudija i drugim propisima koji podupiru integritet, pored primera scenarija za interaktivnu obuku. Celokupnu obuku treba da vode iskusne, aktivne sudije i tužioci, i to, ako je moguće, oni koji uživaju veliki ugled u pravosudnoj zajednici.

4.1 Početna obuka

Eksperti predlažu da se u program Pravosudne akademije za sudije i tužioce uključi i poseban, nezavisan odeljak o etici i integritetu. To bi, na primer, značilo da se postojeći odeljak o etici u programu za sudije izdvoji u zasebnu, nezavisnu tematsku celinu. Nju bi opet trebalo proširiti tako da sadrži sledeće teme ili module:

- U tekstu koji sledi, izraz „pravosuđe” treba shvatiti u značenju sudstvo (sistem sudova i sudija) i/ili tužilaštvo. Navedeni su moduli u kojima je jedan deo nastavnog materijala istovetan za sudije i tužioce, ali se najveći deo tog materijala razlikuje u skladu sa standardima i odgovarajućim potrebama sudija i tužilaca.

4.2 Integritet i etika za sudije/tužioce (prvi dan)

i) Uvod: čemu etika u pravosuđu?

Za sudije treba navesti uvodni citat iz Izveštaja o sudijskoj etici Evropske mreže pravosudnih saveta (str. 11 „O kvalitetima i vrlinama jednog sudije”):

Složenost suđenja, pored posebnosti koje su uslovljene istorijom svake zemlje, znači i da mnoge odlike ili vrline moraju biti kombinovane da bi se suđenje valjano obavilo i zadovoljila pravda.

Poverenje u sudstvo nije zajemčeno samo postojanjem nezavisnog, nepristrasnog, poštenog, stručnog i revnosnog sudije.

Sudija treba da obavlja svoju ulogu ispoljavajući mudrost, lojalnost, čovečnost, hrabrost, ozbiljnost i smotrenost, uz istovremeno umeće da sasluša druge, komunicira s njima i bude radan.

Ti zahtevi nisu specifični samo za sudiju već su suštinski značajni da bi se moglo jemčiti pravo svakog čoveka da ima sudiju.

Za tužioce, treba navesti uvodni citat iz Standarda IAP (Standard br.1):

Tužioci su dužni:

- *da u svakom trenutku čuvaju čast i ugled svoje profesije;*
- *da se u svakom trenutku ponašaju profesionalno, u skladu sa zakonom i pravilima i etikom svoje profesije;*
- *da u svakom trenutku poštuju najviše standarde integriteta i pažnje;*
- *da budu uvek informisani i u toku s relevantnim razvojem u oblasti prava;*
- *da nastoje da budu dosledni, nezavisni i nepristrasni i da ih drugi takvima vide;*
- *da uvek štite pravo okrivljenog na pravično suđenje i posebno da obezbede da dokazi koji su povoljni za optuženoga budu obelodanjeni u skladu sa zakonom i zahtevima pravičnog suđenja;*
- *da uvek služe javnom interesu i štite javni interes; poštuju, štite i ističu univerzalni pojam ljudskog dostojanstva i ljudskih prava.*

Osnovni sadržaj sesije:

- a) Upitajte sudije/tužioce šta je po njihovom mišljenju svrha etičkih pravila – da li su pravila tu da bi nam kazala šta treba da uradimo ili da bi nam kazala kako da odlučimo šta da uradimo.
- b) Etika i integritet nisu samo pravila koja treba sprovesti nego su isto toliko, ako ne i više, norme ponašanja. Etička pravila nisu samo „zakoni/pravila koja treba sprovesti”; idealno gledano, njihova osnovna svrha jeste da posluže kao izvor „vodiča ponašanja”, tj. da grupi o kojoj je reč ponude načela na osnovu kojih će donositi etičke odluke, a ne da joj ponude plan ponašanja u svakoj situaciji. Ipak, zbog povrede pravila, u nekim slučajevima može biti pokrenut disciplinski postupak, zavisno od toga koje je pravilo/norma povređena.
- c) Iz toga sledi da sudije/tužioci na pravila i norme ne treba da gledaju kao na „dodatne zahteve”, već kao na sastavni deo valjanog obavljanja sopstvene dužnosti, drugačije rečeno, kao na činilac koji ima centralni značaj za samu suštinu bavljenja poslom sudije ili tužioca: to je mera statusa i jedan od glavnih razloga zbog kojih se čovek može ponositi svojim poslom (u izvan moralnom smislu) ali je to i okosnica statusa, a ne tek zahtev koji treba sprovesti u delo.
- d) Iz toga sledi da etička pravila i norme imaju poseban položaj – mada se mogu razraditi i bliže odrediti (na primer u etičkim kodeksima ili u određenim zakonskim odredbama) oni ipak prožimaju svaki aspekt obavljanja dužnosti, uključujući pravila kojima je uređeno vođenje sudskog postupka. Zahtev da se postupa nepristrasno i objektivno leži u osnovi pravila o prikupljanju dokaza, načinu na koji tužioci treba da ih vrednuju i, konačno, načinu na koji sud treba da ih ceni i tužiočevoj obavezi da odbrani predoči sve relevantne dokaze. To nisu samo tehnička pravila već su to pravila utemeljena u standardima etičkog ponašanja čiji je osnovni cilj da se obezbedi da sudski proces bude pravičan, objektivan i nepristrasan. Isti taj cilj vodi ka pravilu da treba obustaviti istragu onda kada više nema dokaza kojima bi se ona mogla dalje potkrepiti. Dužnost sudije da bude društveno svestan takođe je povezana sa nepristrasnošću – ako je svestan kakvo ponašanje se može smatrati normalnim u određenoj društvenoj grupi, to će mu pomoći da donese valjane i nepristrasne odluke u vezi s pouzdanošću dokaza. Predrasuda je neprijatelj istine, a pravičnost nalaže da sudija širokogrudno i otvoreno pristupi zadatku procene dokaza.

Ilustrativan primer predstavlja sudska greška iz sedamdesetih godina u Ujedinjenom Kraljevstvu kada su šestorica muškaraca nepravedno osuđena za bombaški napad IRA; tokom suđenja, sudija (Englez, pripadnik više klase) ismejao je iskaz jednog od okrivljenih koji je izjavio da je te večeri kada se dogodio bombaški napad on putovao u Irsku na jednu sahranu. Mogući razlog za to sudijsko podsmevanje iskazu bilo je nepostojanje shvatanja o važnosti sahrane, tj. kulturološkim razlikama, koje sahrana ima u ovom slučaju u Britaniji i u Irskoj. Značaj tog podsmevanja sasvim očigledno nadilazi „kulturnu svest” i neposredno zadire u nepristrasnost i objektivnost sudije. Valjalo bi naći primere slične ovom, ali iz Srbije, da bi se ilustrovale iznete teze.

ii) **Međunarodni standardi**

a) **Za sudije:**

- Izneti u kratkim crtama/objasniti – Osnovna načela Ujedinjenih nacija o nezavisnosti sudstva, Evropsku povelju o zakonu za sudije, Bangalorske principe sudijskog ponašanja i komentar tog dokumenta, Preporuku Komiteta ministara Saveta Evrope CM/Rec(2010)12 i Mišljenje br. 4. Konsultativnog saveta evropskih sudija (CCJE). Vidi drugi odeljak ovog dokumenta za više detalja o tome.

b) **Za tužioce:**

- Izneti u kratkim crtama/objasniti – Smernice Ujedinjenih nacija o ulozi tužilaca (Smernice iz Havane), Preporuku Rec(2000)19 Komiteta ministara Saveta Evrope, Standarde Međunarodnog udruženja tužilaca i Budimpeštanske smernice. Vidi drugi odeljak ovog dokumenta za više detalja o tome.

c) **Razmatranje nacionalnog zakonodavstva**

- Objasniti uz navođenje primera kako se međunarodni standardi neposredno odražavaju u srpskom pravnom okviru (Zakon o sudijama, Zakon o Visokom savetu sudstva, Zakon o javnom tužilaštvu, Zakon o Državnom veću tužilaca) i u etičkim kodeksima.

iii) **Etička načela/pravila sudstva i javnog tužilaštva u Srbiji**

- Četiri nivoa pravila/načela: Ustav (nezavisnost sudstva); zakoni (o sudijama, o javnom tužilaštvu), druge obavezujuće norme, kao što su uredbе, pravilnici koje donose organi ovlašćeni za donošenje pravila, podzakonskih akata; neobavezujući instrumenti, kao što su smernice. Etička načela mogu biti izražena na svim nivoima. Etički kodeksi u Srbiji obavezujući su po svojoj prirodi – u zakonima o sudijama i o javnom tužilaštvu navodi se da su oni obavezujući, kao i u zakonima o VSS/DVT. Kodeksi treba da se koriste kao prvi referentni izvor zato što oni sadrže sva načela na jednom mestu (tj. oni ponavljaju načela koja se nalaze u drugim zakonima/Ustavu).
- I za sudije i za tužioce: saopštenje i objašnjenje pravnog osnova kodeksa – osnovni zakon za svaku od tih dveju branši kojim se Visokom savetu sudstva, odnosno

Državnom veću tužilaca poverava izrada kodeksa. Kada je reč o tužiocima, to je član 47. Zakona o javnom tužilaštvu; kada je reč o sudijama, to je član 3. Zakona o sudijama.

- Treba objasniti svrhu kodeksa, naglašavajući da je njegova osnovna svrha da pruži pozitivni model ponašanja, a ne da utvrdi niz zabrana. Međutim, mora se naglasiti da se Kodeks u izuzetnim okolnostima može koristiti kao osnov za izricanje disciplinskih kazni.
- Druga ključna poenta: kodeks nije samo skup obaveza kojih se nosilac pravosudne funkcije mora pridržavati, već je to i instrument koji sudija ili tužilac mogu i treba da iskoriste da bi se odbranili od nedoličnih pritisaka i uticaja. To je ono što je ključno, ali se ta poenta često gubi iz vida.
- Treba razlučiti „važnije” od „manje važnih” aspekata kodeksa: na primer, pristrasno postupanje prilikom suđenja u nekom predmetu (pristrasnost) i/ili donošenje odluka na osnovu političkih pritisaka, treba da se shvate kao temeljna kršenja koja opravdavaju razrešenje s funkcije ili smenu ili istragu takvog postupanja (svaki član uvek i svuda); neadekvatno oblačenje i grubo ponašanje na dužnosti teško da mogu dovesti do izricanja istovrsne kazne.
- Objasniti/razraditi delove kodeksa (vidi tabele 1. i 2). I ovde način na koji kodeks ostvaruje interakciju s drugim pravima i obavezama sudija i tužilaca sadržanim u njihovim osnovnim zakonima treba posebno naglasiti i ilustrovati primerima. Videti tabele 1. i 2. kako bi se ustanovile smernice za razradu/objašnjenje kodeksa.
- Dalekosežne karakteristike kodeksa: međuzavisnost načela koja utvrđuju. Na primer: nepristrasnost zahteva nezavisnost (ali nezavisnost nije garancija nepristrasnosti); posvećenost je suštinski važna za stručnost; stručnost je uslov da se održe nepristrasnost i nezavisnost itd.

Tabela 1: Etički kodeks sudija

Odeljak/ načelo	Ključne tačke objašnjenja	Primeri/ilustracija kršenja
<p>Nezavisnost</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Član 3. Zakona o sudijama. • Nezavisnost nije privilegija, nego „pravo građana na sudstvo koje je nezavisno – i percipira se kao nezavisno – od drugih grana vlasti“ • Nezavisnost od koga? Nezavisnost od bilo kog drugog lica ili institucije: ne samo od zakonodavne i izvršne vlasti već i od medija, drugih institucija, političkih stranaka, drugih sudija, stranaka u postupku. • Šta to znači u smislu ponašanja sudije?: i) Da vi sudite nepristrasno i bez podleganja uticaju bilo kog drugog lica ili institucije; ii) Da ti drugi entiteti moraju (kada je reč o institucijama)/trebalo bi (kada je reč o drugim entitetima) da poštuju vašu sudijsku nezavisnost; iii) Da možete da koristite Kodeks i druge zakonske odredbe o nezavisnosti da biste se odbranili od pokušaja uticaja/pritiska. • Percepcija je važna, kao što je važna i stvarnost: potrebno je da se sudija u svojoj javnoj ulozi, ali i u privatnom životu ponaša na način koji će obezbediti da ga niko ne percipira kao zavisno lice – npr. treba da vodi računa i bira reči kada daje izjave o stvarima iz oblasti javne politike. • Nezavisnost se može delotvorno odbraniti samo ako sudija nastoji da održi svoj nivo znanja, veština i stručnosti. 	<ul style="list-style-type: none"> • Sudija – pogrešno – odbija da dozvoli primenu specijalnih istražnih mera, da prihvati dokaze ili da izrekne presudu koja bi bila nepovoljna po okrivljenog koji ima bliske veze s vladajućom političkom strankom, ne iz objektivnih razloga, nego zbog predrasuda u korist te stranke ili iz uverenja da će mu to pomoći u daljoj karijeri. • Sudija postupa na način koji je povoljan za okrivljenog zato što strahuje od tog okrivljenog. • U krivičnom predmetu koji uživa veliku pažnju javnosti, sudija izriče osuđujuću presudu jednim delom zbog uticaja medijskog pritiska ili zbog toga što želi da stekne popularnost u javnosti. • Sudija prihvata „instrukciju“ od starijeg kolege uprkos tome što veruje da je stanovište starijeg sudije pogrešno.

<p>Nepriistrasnost</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Član 3. Zakona o sudijama. • Osnovno načelo: vođenje postupka na osnovu vlastite procene činjenica i tumačenja prava, uzimajući u obzir samo ono što je za postupak relevantno. • Nesvrstanost se može protumačiti i kao spoj nezavisnosti i objektivnosti. Nezavisnost je u izvesnoj meri okosnica nepriistrasnosti (sloboda od uticaja gore pomenutih entiteta), ali ona sama po sebi ne jemči nepriistrasnost – sudija može biti slobodan od neovlašćenih uticaja, ali i dalje biti priistrasan (npr. može imati predrasude na osnovu etničke pripadnost, itd.). • I ovde je percepcija važna koliko i stvarnost, iako već zbog same prirode sudijske funkcije sudija može biti percipiran kao priistrasan. Sudiji se može dogoditi da ga u javnosti optuže za priistrasnost, čak i onda kada te priistrasnosti nema. Zbog toga je presudno značajno ponašanje koje gradi poverenje u nepriistrasnost – na primer „rezervisanost” (vidi Izveštaj ENCJ o sudijskoj etici, str. 5–6 ovog teksta), dostojanstvo, stručnost. • Neposredna veza sa sukobom interesa i prihvatanjem poklona (vidi odeljak 3.1.1.iv). 	<ul style="list-style-type: none"> • Primeri navedeni pod „Nezavisnost”. • Na presudu je uticala činjenica da okrivljeni pripada npr. manjinskoj ili marginalizovanoj grupi. • Sudija izriče odgovarajuću presudu u osetljivom predmetu ali to čini na emotivan način – (nema dostojanstva i uzdržanosti usled čega iskršava problem na planu percepcije).
<p>Stručnost i odgovornost</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Obaveza sudije da održava i poboljšava, odnosno unapređuje svoje teorijsko i praktično znanje i sudske veštine – obuhvata i obavezu učešća u obuci. • To je i vaše pravo u tom smislu da je država (Pravosudna akademija) u obavezi da obezbedi takvu obuku, i to besplatno. 	<ul style="list-style-type: none"> • Sudija dopušta strankama u postupku ili njihovim zastupnicima da se verbalno spore u sudnici ili da koriste neprimeren jezik, ili dopušta posmatračima (javnosti, publici u sudnici) da slobodno razgovaraju među sobom (pitanje održavanja reda u sudnici).

	<ul style="list-style-type: none"> • Praktični aspekti u sudnici: poštovanje rokova; održavanje reda i pristojnosti u postupku. 	<ul style="list-style-type: none"> • Sudija izriče presude koje su očigledno zasnovane na nepoznavanju pravnog osnova na kome bi presuda trebalo da bude doneta. • Sudija se ne uključuje u dostupne programe obuke.
Dostojanstvenost	<ul style="list-style-type: none"> • Uopšteno: dužnost sudije da se u javnosti i u privatnom životu ponaša na način koji doprinosi očuvanju ugleda i dostojanstva profesije. • U sudu: učtivost i poštovanje prema strankama, uz dovoljnu distanciranost da se naglase nezavisnost i nepristrasnost. • Dužnost sudije da izbegava kompromitujuće situacije (npr. pijanstvo u javnosti). 	<ul style="list-style-type: none"> • Sudija se u sudu ponaša nepristojno. • Sudija je viđen na mestu i/ili u stanju koje mu ne dolikuje (npr. u pijanoj prepirci u noćnom klubu). • Sudija koji/a je u braku često se u javnosti viđa s ljubavnicom/ ljubavnikom.
Posvećenost	<ul style="list-style-type: none"> • Ovo je uglavnom kombinacija opredeljenosti za stručnost (vidi gore) i staranja da se dužnosti sudije obavljaju na način koji pokazuje da one imaju prioritet u odnosu na sve druge aktivnosti (i ovde postoji veza sa sukobom interesa). 	<ul style="list-style-type: none"> • Jasno samo po sebi.
Sloboda udruživanja	<ul style="list-style-type: none"> • Ovo je pre pravo nego obaveza; za sudije je to neophodno da bi kolektivno očuvali svoju nezavisnost i status u celini. 	<ul style="list-style-type: none"> • Jasno samo po sebi.
Posvećenost načelima Etičkog kodeksa	<p>Dva aspekta:</p> <p>i) Načela Etičkog kodeksa treba da predstavljaju način života sudije – tj. to je pozitivan model ponašanja;</p> <p>ii) „Teške povrede” Kodeksa su disciplinski prekršaji.</p>	<p>„Teška povreda” je definisana drugde – vidi odeljak 3.2.3</p>

Tabela 2: Etički kodeks tužilaca²¹

Odeljak/načelo	Ključne tačke objašnjenja	Primeri/ilustracija kršenja
Nezavisnost/ samostalnost	<ul style="list-style-type: none"> • Član 5. Zakona o javnom tužilaštvu. • Donošenje odluka o predmetu na osnovu „vlastite procene dokaza i tumačenja pravnih normi”. • Nezavisnost/samostalnost u odnosu na koga? Ne samo u odnosu na zakonodavnu i izvršnu granu vlasti nego i na medije, druge institucije, političke stranke, druge sudije, stranke u postupku. 	<ul style="list-style-type: none"> • Tužilac ne obelodani dokaze u korist okrivljenog u nekom slučaju koji privlači veliku pažnju javnosti i u kome je vlastima veoma stalo do osuđujuće presude. • Tužilac ne podigne optužnicu u slučaju biznismena koji ima bliske veze s vladom, uprkos tome što postoje čvrsti dokazi koji omogućuju formiranje predmeta.
Nepriistrasnost	<ul style="list-style-type: none"> • Gore pomenuta „procena” nije „vlastita” procena tužioca u tom smislu da on može da radi šta poželi; ona se mora zasnivati isključivo na objektivnim i relevantnim razlozima. • Sukob interesa: tužilac je dužan da zahteva sopstveno izuzeće kada postoje razlozi da se posumnja u njegovu nepriistrasnost; postoje četiri konkretne situacije u kojima je izuzeće obavezno. Vidi odeljak 3.1.1.iv radi bliže razrade teme sukob interesa. 	<ul style="list-style-type: none"> • Primeri pod stavkom „Nezavisnost”. • Tužilac sistematski ne pridaje jednaku težinu dokazima u korist okrivljenog (primer bi mogao biti naveden i pod stavkom „Profesionalnost”). • Tužilac ne obelodanjuje da je njegov brat u vezi sa okrivljenim. • Tužioca su videli u nekom restoranu/kafeu s rođacima okrivljenog u predmetu kojim se bavi njegovo tužilaštvo (problem

²¹ Po mišljenju eksperata, Etički kodeks tužilaca je unekoliko manje jasan od Etičkog kodeksa sudija – na primer, izvesna načela možda nisu dovoljno konkretna (npr. „Odgovornost i briga za profesionalne dužnosti”) ili objašnjena tako da su u sadržaj objašnjenja ušle i neke stvari koje nisu u neposrednoj vezi s nazivom samog načela, npr.: gore pomenuto načelo; Poštovanje prava; Dostojanstvenost (ne sadrži neke važne aspekte dostojanstvenosti). Blagovremeno bi se moglo razmisliti o nekim izmenama i dopunama Etičkog kodeksa tužilaca, mada je to tema zasebne procene.

	<ul style="list-style-type: none"> • Dužnost tužioca da se uzdrži od bilo kakvih aktivnosti u privatnom životu koje bi mogle prouzrokovati sumnju u tužilačku nepristrasnost. 	<p>percepcije – obratite pažnju na to da se tu ne mora raditi o predmetu konkretnog tužioca).</p>
Poštovanje prava	<ul style="list-style-type: none"> • Ova odredba uglavnom nalaže tužiocu da se povinuje zakonu i da poštuje pravo na pravično suđenje. • Obuhvata konkretne zabrane u pogledu primanja poklona i zloupotrebe vlasti (pokloni, zloupotreba vlasti). 	<ul style="list-style-type: none"> • Primer br. 1 pod stavkom „Nezavisnost” i br. 2. pod stavkom „Nepristrasnost”. • Tužilac prihvata gostoprimstvo rođaka oštećene stranke u sporu.
Odgovornost i briga za profesionalne dužnosti	<ul style="list-style-type: none"> • Ovde se u osnovi ponavljaju obaveze u pogledu prikupljanja dokaza / donošenja odluka – i ilustruje se način na koji su etička načela suštinska okosnica svih tih drugih tehničkih obaveza. 	<ul style="list-style-type: none"> • Vidi ostala načala u ovoj tabeli.
Profesionalnost	<ul style="list-style-type: none"> • Povezuje ostale obaveze/načela (nepristrasnost, odgovornost, efikasnost) kao komponente „profesionalizma”. • Obuhvata obavezu tužioca da unapređuje svoje znanje i veštine (uključujući obuku) – i pravo na pristup obuci. • Obaveza poverljivosti (čuvanja tajnosti podataka). • Obaveza tužioca da se prikladno i uredno odeva. 	<ul style="list-style-type: none"> • Tužilac ne sledi razvoj prava u oblasti za koju je specijalizovan. • Ne pojavljuje se na obuci za koju se prijavio. • Odavanje medijima informacija vezanih za slučaj („curenje informacija”). Ovo obuhvata i „pasivnost” kada tužilac sumnja da su neke poverljive informacije preuzeli mediji, ali ništa tim povodom ne preduzima (npr. ne obaveštava nadređene) da bi se to sprečilo.
Dostojanstvo	<ul style="list-style-type: none"> • Postupanje prema strankama u postupku na pravičan način i s poštovanjem, uzimajući u obzir njihove stavove i njihove legitimne interese. • Ophođenje prema kolegama koje je pristojno, korektno i s poštovanjem. 	<ul style="list-style-type: none"> • Nepristojno ponašanje prema strankama/pravnim zastupnicima. • Personalizovanje profesionalnih sporova na radnom mestu.

Primena i izvršenje	<ul style="list-style-type: none"> • Značajnije povrede mogu predstavljati disciplinski prekršaj. • „Značajno” označava ono što je s namerom počinjena teška ili česta povreda načela sadržanih u Kodeksu. 	Jasno samo po sebi.
----------------------------	--	---------------------

iv) Sukob interesa u središtu pažnje

a) Šta je sukob interesa?

Sukob interesa je kada imate privatni interes koji utiče, može da utiče ili izgleda kao da utiče na vaše postupanje u vršenju javne funkcije, odnosno službene dužnosti.

Sukob interesa nije isto što i korupcija. Neke situacije u kojima postoji sukob interesa same po sebi su nezakonite (vidi dalje u tekstu o nespojivostima). Međutim, druge situacije sukoba interesa mogu iskrsnuti tokom obavljanja funkcije. U takvom slučaju, funkcioner (uključujući sudiju ili tužioca) može podlegati sukobu interesa, ali i dalje obavljati svoju funkciju na ispravan način (na primer, sudija je u srodstvu sa okrivljenim, ali to u suštini ne utiče na njegove odluke u datom predmetu).

Međutim, sukobi interesa se moraju izbeći ili razrešiti bez obzira na to da li će uticati ili neće uticati na ishod predmeta!

Iako se sukob interesa može detaljno razraditi u tekstu zakona/kodeksa/smernica itd., zbog složenosti života neminovno se pojavljuju granični slučajevi. Pouzdano i jednostavno staro pravilo koje se tu može primeniti glasi: ako morate ozbiljno da se zapitate da li jeste ili niste u sukobu interesa, onda verovatno jeste u sukobu interesa. Scenariji planirani za drugi dan obuke ilustrovaće izvesne granične situacije.

b) Obaveze 1: nespojivosti

Funkcije koje se ne mogu obavljati u isto vreme kada i funkcija sudije ili tužioca. To je nedvosmisleno navedeno – Zakon o Agenciji za borbu protiv korupcije član 3, Zakon o sudijama (članovi 30–31), Zakon o javnom tužilaštvu (član 5). Treba osigurati da sudije/tužioci budu upoznati s tim zabranama.

c) Obaveze 2: obelodanjivanje, prijavljivanje

Član 32. Zakona o Agenciji za borbu protiv korupcije: Obaveza (funkcionera) da obavesti neposredno pretpostavljenog i Agenciju o svakoj „sumnji” u postojanje sukoba interesa pismenim putem u roku od osam dana. Ako Agencija utvrdi da postoji sukob interesa, o tome obaveštava funkcionera i organ u kome on vrši javnu funkciju i predlaže mere za otklanjanje sukoba interesa.

Opšta napomena: odredba je komplikovano formulisana i nije dobro koncipirana za hvatanje u koštac sa situacijama koje se javljaju u svakodnevnom životu, kada tužilac ili sudija shvati da se u konkretnom slučaju našao u sukobu interesa.

Tužioci:

Četvrta glava, peti odeljak Zakona o javnim tužiocima sadrži dužnost obaveštavanja, ali je to predviđeno za situacije „nespojivosti funkcije” (s drugim funkcijama).

Kada je reč o situacijama koje iskrsavaju u svakodnevici, dužnost javnog tužioca da se izuzme od postupanja (izuzeće) u predmetima, predviđena u Etičkom kodeksu („Nepriistrasnost“), podrazumeva obaveštavanje o situaciji sukoba interesa, što je najrelevantnija odredba za takve situacije.

Sudije:

Dužnost da obavesti o situacijama sukoba interesa nije izričito kodifikovana, a propisi se temelje na pretpostavci da nezavisnost sudije sama po sebi čini da dužnost izuzeća bude dovoljna.

d) Obaveze 3: izuzeće

Tužioci:

Etički kodeks („Nepriistrasnost“) – i) opšta dužnost tužioca da traži da se izuzme od postupanja u predmetima u kojima postoje razlozi/okolnosti koji bi mogli dovesti u sumnju njegovu nepriistrasnost i ii) tužilac je dužan da se izuzme od postupanja u predmetu u okolnostima u kojima je on sam oštećen krivičnim delom ili ako je u srodstvu s relevantnim strankama u postupku.

Sudije:

Član 2. stav 3. Etičkog kodeksa – „Sudija je dužan da se uzdrži od suđenja u postupcima u kojima postoje razlozi koji dovode u sumnju njegovu nepriistrasnost. Sumnju u nepriistrasnost sudije naročito podstiču porodične, prijateljske, poslovne, socijalne i slične veze sa strankama i njihovim zastupnicima.”

Postoje li slučajevi u kojima nije potrebno izuzeće iz postupka, već je dovoljno obaveštenje o sukobu interesa? Ako je interes o kome je reč beznačajan/periferan, i sudija postane svestan tog sukoba interesa tek na sredini ili u nekoj poznoj fazi postupka i obavesti sud o tome, pružajući strankama u postupku mogućnost da zatraže njegovo izuzeće.

e) Disciplinski aspekt i aspekt izvršenja

U oba etička kodeksa jasno je utvrđeno da ozbiljne (ili „teške”) povrede kodeksa mogu predstavljati disciplinski prekršaj.

U celini uzev, jasno je da zbog minornih kršenja ne bi trebalo da budu izrečene stroge kazne, a mnogi prekršaji mogu i treba da budu rešeni bez posezanja za formalnim disciplinskim postupkom.

4.3 Interaktivna diskusija o etičkim odredbama (drugi dan)

i) Primeri scenarija

a) Sudije

Scenario 1: Sudite već nekoliko meseci u složenom predmetu koji spada u domen privrednog kriminala (prevara) i onda saznate da je jedna od oštećenih stranaka u srodstvu sa ženom udatom za vašeg brata od strica, a nijedno od njih vi nikada u životu niste sreli. Posebno ste obučeni za predmete iz oblasti privrednog kriminala, postupak vam je već oduzeo nesrazmerno mnogo vremena (u smislu upoznavanja s meritumom i dokazima) i vaše izuzeće bi koštalo veoma mnogo ako se ima na umu da treba obezbediti da predmet bude prenet sudiji koji je u dovoljnoj meri obučen i ima dovoljno vremena da u kratkom roku stigne da se upozna sa svim činjenicama predmeta. Šta ćete uraditi?

Scenario 2: Sve je isto kao u scenariju 1, jedino što ste sada saznali da vaša zaova poseduje mali akcijski udeo u preduzeću čiji je predstavnik optužen.

Scenario 3: Sudite u predmetu koji privlači veliku pažnju javnosti i omogućava da se pošalje signal/poruka potencijalnim budućim učiniocima; ranije su se u sličnim slučajevima okrivljeni izvlačili zahvaljujući rupama u zakonu/postupku. Da li je legitimno da – kako biste poslali svojevrsan „signal” – izreknete posebno strogu presudu/sankciju?

Scenario 4: Pravni zastupnik okrivljenog u krivičnom predmetu telefonira u vašu kancelariju i zatraži sastanak da bi vam dostavio informacije koje su relevantne za predmet. Šta ćete uraditi?

Scenario 5: Pravni zastupnik stranke u parničnom sporu dolazi na sud u kome radite i traži da razgovara s vama. Šta ćete uraditi?

Scenario 6: Stranka u parničnom sporu s moćnom kompanijom zakuca na vaša vrata i saopšti da mora da vam prenese – kao postupajućem sudiji – činjenice o tom predmetu, a ne oseća se dovoljno bezbedno da to iznese na sudu. Šta ćete uraditi?

Scenario 7: Sudite u komercijalnom sporu između dveju kompanija. Vaša supruga poseduje mali udeo u jednoj od tih kompanija, ali ishod spora nije dovoljno važan da utiče na vrednost njenog udela. Šta ćete uraditi?

b) Tužioci

Scenario 1: Zaduženi ste za istragu o slučaju trgovine ljudima u koju je umešana navodno ozloglašena ličnost iz podzemlja. Tokom istrage saznajete da su izvesni dokazi prikupljeni uz tehničku povredu Zakona o krivičnom postupku; to nije ni od kakvog uticaja na stvarnu krivicu okrivljenog/okrivljenih, ali da bi to iz procesnih razloga moglo dovesti do toga da ceo postupak propadne, ako taj podatak bude obelodanjen. Šta ćete uraditi?

Odgovor na pitanje koje je ovde postavljeno mogao bi više da zavisi od toga da li Srbija primenjuje stroga pravila isključenja kada je reč o prihvatljivosti dokaza nego što će zavisiti od etičkih načela, samih po sebi.

Scenario 2: Vodite istragu o napadu koji su na jednog čoveka izvršila dvojica drugih ljudi, od kojih je jedan uhvaćen, ali zbog lojalnosti u svojoj maloj etničkoj zajednici on neće da otkrije identitet drugog napadača. Oštećena stranka tvrdi da je čovek koji nije uhvaćen bio glavni podstrekač napada. Napadač koji je pod istragom zapravo je azilant koji će sasvim sigurno biti deportovan čim odsluži kaznu zatvora, kolika god da mu bude izrečena, a oštećeno lice smatra da će takva kazna biti prestroga s obzirom na okolnosti predmeta. Da li ćete podići optužnicu u datom predmetu?

Scenario 3: Vodite istragu u predmetu reketiranja (iznude novca za zaštitu) i jedan od vaših glavnih izvora dokaza jeste policijski doušnik koji se infiltrirao u tu bandu. Ispostavlja se, međutim, da je doušnik imao seksualni odnos sa sestrom vođe bande zbog čega je docnije stupio u sukob s tim vođom. Da li ćete koristiti dokaze tog doušnika?

Scenario 4: Vodite istragu u predmetu iz oblasti organizovanog kriminala u kojoj je glavni svedok reformisani bivši mafijaš koji je odlučio da iznese na videlo podatke o svojoj organizaciji, kakvu god ličnu cenu on za to morao da plati. Voljan je da svedoči u vlastito ime iako je jasno da bi mogao biti žrtva osvete, a sistem zaštite svedoka nije dovoljno razvijen da bi mogao da mu osigura bezbednost. Kako ćete postupiti?

Scenario 5: Vodite istragu o korupciji u koju je umešan i jedan visoko rangirani političar. Moćni mediji koji imaju veze sa strankom tog političara orkestrirali su kampanju u kojoj se tvrdi da ste vi puni predrasuda, da ste skloni i neistinitim izjavama o onima koji predstavljaju vaše političke simpatije i s kojima imate veze. Ta kampanja je dovoljno delotvorna da većina zainteresovane javnosti može pomisliti da je vaša nepristrasnost pod znakom pitanja. Šta ćete uraditi?

Scenario 6: Vodite istragu u slučaju ubistva, gde je učinilac pre samog ubistva mučio žrtvu. Roditelji žrtve ne žele da detalji mučenja budu izneti u postupku da braća i sestre žrtve ne bi morali da dobiju celovitu sliku o toj smrti. Međutim, ako lice o kome je reč bude optuženo samo za obično ubistvo, biće mu izrečena kraća kazna nego što bi to bilo kada bi se dodale i tačke optužnice o mučenju. Šta ćete uraditi?

Scenario 7: Vodite istragu o navodnoj korupciji u koju su umešani i visoki zvaničnici i jedna moćna kompanija, a oni koji su pod istragom javno podrivaju predmet šireći dezinformacije po medijima. Imate dobar poslovni odnos s jednim novinarom uglednog lista. Postoje li bilo

kakve okolnosti u kojima bi odavanje informacija tom novinaru o istrazi moglo biti opravdano?

Scenario 8: Vodite istragu u nekom slučaju, a mediji prete da će objaviti nešto istinito o vašem privatnom životu (što će imati teške posledice po vas lično) ako ne odustanete od tog predmeta. Šta ćete uraditi?

ii) Obuka sa scenarijima

- Ili podelite učesnike u grupe i zatražite od njih da daju kolektivne odgovore ili zatražite od svakog učesnika ponaosob da napiše odgovore.
- Prezentaciju analize i odabranog redosleda koraka za svaki scenario treba da obave predstavnici grupa ili, u drugom slučaju – pojedinci.
- Grupa treba da diskutuje o predloženoj analizi/toku akcije.
- Instruktor treba da obezbedi da se u diskusiji identifikuju i) načela/etička pravila koja sudija treba da upotrebi da bi utvrdio odgovarajući redosled koraka, ii) da li su načela u međusobnom sukobu – na primer, u scenariju br. 6 za tužioce, postavlja se pitanje ima li sukoba između „nepriistrasnosti” i „dostojanstva” onako kako su oni objašnjeni u Etičkom kodeksu i iii) okolnosti koje treba uzeti u obzir prilikom donošenja odluke.
- Trebalo bi razraditi i koristiti i druge scenarije ili varijante scenarija. Idealni scenariji prikazuju „granične” situacije ili etičke dileme, gde odgovarajući redosled postupaka možda nije potpuno očigledan ili gde postoji mogućnost sukoba između etičkih načela itd. Pri tom nije svrha da se sudijama ukaže na to kako da postupaju u svakoj mogućoj situaciji, već da se podstaknu da sami razmišljaju o tome kako treba da donesu odluke o koracima koje će preduzeti.

4.4. Kontinuirana obuka:

U ovom odeljku iznete su komponente i sadržaj kontinuirane obuke o i) etici za sve sudije i tužioce, ii) posebnim obavezama javnih tužilaca (čelnika javnih tužilaštava) i predsednika sudova i iii) obavezama disciplinskih tužilaca.

4.4.1 Opšta pitanja

Mada stalna obuka ne bi trebalo da bude obavezna, ako se stvari gledaju u celini (barem kada je reč o sudijama), ona može i treba da bude praktični uslov za imenovanje u određena zvanja (predsednik suda, javni tužilac, disciplinski tužilac). Takva obuka bi za obične sudije i tužioce bila dobrovoljna, pa iz tog razloga mora biti omogućen lak i jednostavan pristup toj obuci i ona se mora učiniti dovoljno zanimljivom da podstakne želju za učešćem. Sudije i tužioci bi trebalo da imaju pravo na određeni nivo obuke. Vreme i mesto održavanja obuke trebalo bi da budu tako organizovani da se olakša ostvarivanje tog prava. Predlažemo sledeći pristup:

- Nije neophodno obezbediti sesije koje bi bile usredsređene samo na etiku tokom stalne obuke. Bilo bi bolje da se obuka iz etike integriše u sesije koje se drže u sklopu stalne obuke, i koje su posvećene drugim temama za koje je izričito potrebna stalna obuka - to se pre svega odnosi na nove zakonske propise, relevantnu sudsku praksu koju treba širiti da bi se doprinelo ujednačenosti presuda ili druga pitanja u koja sudije i tužioci nisu upućeni ili kojima se ranije nisu bavili. Za svaki vid organizovane stalne obuke valjalo bi posebno razmotriti predmet proučavanja kako bi se utvrdilo u koji aspekt te teme mogu biti uključena i načela iz etičkog kodeksa, čemu bi potom trebalo prilagoditi odgovarajući nastavni modul.
- Dobar primer da logični pristup buđenju etičke svesti i odgovarajućoj obuci predstavlja integrisanje, a ne razdvajanje tema koje pruža novi Zakon o krivičnom postupku koji je u potpunosti stupio na snagu u oktobru 2013. U idealnim uslovima obuka posvećena novom ZKP, koja je organizovana tokom godine koja je prethodila stupanju zakona na snagu integriše ključne etičke komponente - na primer, obavezu tužioca da prida jednak značaj dokazima koji svedoče u prilog i dokazima koji svedoče protiv okrivljenog/optuženog (nepristrasnost).
- Obuka ne bi trebalo da se shvati kao nešto što je izolovano od drugih aspekata stalnog obrazovanja, posebno kada je reč o obezbeđivanju pristupa bazama podataka o zakonodavnom pravu i o relevantnoj sudskoj praksi (to su pitanja koja su posebno osvetljena i u Proceni rizika PACS projekta), kao i kada je reč o već ustanovljenim mehanizmima koji se koriste da bi se sudijama i tužiocima skrenula pažnja na važna zbivanja (na primer, mehanizam kojim se distribuira redovni informativni bilten u štampanom obliku ili preko interneta).
- Kada je reč o fizičkom kontekstu obuke, sa organizacionog stanovišta možda je najpraktičnije da se obuka organizuje centralizovano, na Pravosudnoj akademiji. Međutim, evropske tendencije u pravosudnoj obuci i stručnom usavršavanju takođe bi trebalo uzeti u obzir i, ako je moguće, valjalo bi organizovati u većoj meri decentralizovane i interaktivne sesije na sudu ili barem na regionalnom nivou.
- Moglo bi se razmotriti i organizovanje interaktivnih onlajn sesija, kao buduće komponente strategije obuke. Učešće na tim sesijama može biti u potpunosti dobrovoljno, a same sesije bi bile organizovane oko zanimljivih scenarija kao što su oni koji su navedeni u odeljku i 4.3. Diskusije o pitanjima etike i integriteta mogu se stimulisati i tako što će se takvi scenariji postaviti na internet gde će poslužiti kao teme za raspravu između sudija/tužilaca. Ti metodi mogu biti i delotvorni za podsticanje razmišljanja i razvoj svesti o pitanjima sudijske etike, a i rentabilni (u tom smislu da je za njih potreban možda samo minimalni trud instruktora Pravosudne akademije u pogledu prilagođavanja materijala).

4.4.2 Predsednici sudova i javni tužioci

Obuka za navedene grupe trebalo bi da bude, generalno uzev, slična i da se zasniva na sledećim temama:

i) Rukovođenje ličnim primerom a ne prisilom

Kako bi se obezbedilo i održavalo poštovanje - i usvajanje - načela sadržanih u etičkom kodeksu, nadređeni moraju da rukovode tako što će pružati primer ostalima. Takodje treba da obraćaju posebnu pažnju na „blaže“ odredbe etičkog kodeksa kao što su one koje se odnose na pristojnost/učtivost/pravičnost prema kolegama. Prijatno radno okruženje predstavlja uslov za održivost integriteta.

ii) Uspostavljanje jasnih kanala za konsultacije/mentorstvo o etičkim temama/pitanjima

Za javne tužioce i predsednike sudova važno je da obezbede da oni koji su im hijerarhijski podređeni budu u mogućnosti da im se neposredno obrate kako bi razmotrili svako pitanje koje bi oni mogli imati u vezi sa etički ispravnim ponašanjem, i u situacijama koje su sa etičkog stanovišta posebno značajne, a iskrsele su ili bi mogle da iskrsnu.

iii) Održavanje stalne budnosti i opreza prema „signalima za uzbunu“ u ponašanju/držanju podređenih

Predsednici sudova i javni tužioci treba stalno da budu na oprezu i postaraju se da uoče znake koji ukazuju na to da pojedini tužioci/sudije imaju problema zbog kojih postaju ranjivi na korupciju, ili znake koji ukazuju na pojavu nedoličnog ponašanja. Ti znaci obuhvataju, ali nisu ograničeni, na:

- Kašnjenje ili neredovno pojavljivanje na poslu ili na ročištima, ili nepostizanje uobičajenih rezultata kada je reč o obrađenim predmetima. To može biti i rezultat drugih problema kao što su, na primer, alkoholizam ili neki vid zavisnosti. Takvo ponašanje povećava ranjivost, odnosno podložnost nedoličnim uticajima. Neispunjavanje radnih normi treba pažljivo tumačiti, za slučaj da je ono posledica opravdanih i legitimnih razloga.
- Neuobičajeni modeli odlučivanja (kao što je neuobičajeno visok nivo oslobađajućih presuda). I ovde je, međutim, potrebno brižljivo tumačenje - za to može postojati i sasvim nevino objašnjenje.
- Nivo žalbi i prigovora na odluke pojedinog sudije ili tužioca može biti značajan, ali, razume se, ne treba za polazište uzeti tezu da su svi prigovori i sve žalbe opravdani. I ovde treba naglasiti da se zaključci mogu doneti samo za svaki predmet pojedinačno.
- Kupovina dobara (npr. automobila, kuće) koja po vrednosti ne odgovaraju prihodu sudije/tužioca i njegovim verovatnim finansijskim resursima.
- Znaci da je sudija/tužilac možda zapao u dugove, zbog čega postaje osetljiv (podložan) na nedolične postupke i uticaje.

Od presudnog značaja je da se obratiti pažnja da odgovarajuća ravnoteža mora biti uspostavljena između nezavisnosti pojedinog tužioca/sudije i uloge javnog tužioca/predsednika suda. Drugačije rečeno, uloga nadzora - uključujući tu i sve gore pobrojane elemente - mora biti ostvarena uz potrebnu dozu osetljivosti i pažnje.

4.4.3 Disciplinski tužioci

Tužioci koji postanu disciplinski tužioci treba da dobiju kratku obuku koja obuhvata sledeća pitanja:

i) Smernice o disciplinskim prekršajima

- Disciplinskim tužiocima treba obezbediti jasan i konačan spisak vidova ponašanja koji mogu biti predmet disciplinskog postupka.
- Definicija i značenje izraza „teška“ ili „ozbiljna“ povreda treba da budu jasno utvrđeni pomoću zakona o sudijama/javnom tužilaštvu i pomoću disciplinskih pravila/pravilnika (vidi niže).

ii) Disciplinski postupak

U ovom delu obuke disciplinski tužioci treba da se upoznaju s tim kako da vode disciplinski postupak: za sudije se treba rukovoditi Pravilnikom o disciplinskom postupku i disciplinskoj odgovornosti sudija, a za tužioce - Pravilnikom o disciplinskom postupku i disciplinskoj odgovornosti tužilaca.

Disciplinski tužioci treba da budu svesni specifičnih etičkih obaveza koje se na njih primenjuju, posebno kada je reč o njihovoj dužnosti da se izuzmu iz disciplinskog postupka u situacijama sukoba interesa (član 11, Pravilnik o sudijama; član 13, Pravilnik o tužiocima).

iii) Kazne

- Dijapazon kazni i za sudije i za tužioce: javna opomena, smanjenje plate do 50 posto za period do jedne godine, zabrana napredovanja u trajanju do tri godine.
- Osnovi za pokretanje postupka za razrešenje: težak disciplinski prekršaj
 - Sudije: Ako se tri puta ustanovi da su učinili disciplinski prekršaj, ako je prekršaj prouzrokovao ozbiljan poremećaj u vršenju sudijske funkcije ili obavljanja redovnih radnih zadataka u sudu ili je došlo do teškog narušavanja ugleda suda ili poverenja javnosti u sudstvo, posebno ako je usled zastarevanja krivičnog gonjenja naneta velika šteta stranci u postupku (član 90, Zakon o sudijama)

- Tužiocima: isti osnov za razrešenje (član 104, Zakon o javnom tužilaštvu)

iv) Srazmernost u odnosu na težinu prekršaja

- Kada je reč o povredama etičkog kodeksa, disciplinskim tužiocima treba dati jasne smernice o tome koje su vrste prekršaja teške, a koje nisu. To obuhvata tri vida razmatranja:
 - Koje je načelo povređeno - na primer, kršenje načela nezavisnosti verovatno će biti teže nego kršenje načela pristojnosti;
 - Razmera prekršaja (npr., minorna neučtivost u odnosu na grubo zlostavljanje na radnom mestu, ili manji sukob interesa koji se odnosi na nekog dalekog rođaka u odnosu na krupan finansijski interes u predmetu);
 - Učestalost/ponavljanje prekršaja;
- Prilikom odmeravanja kazne moraju se uzeti u obzir prethodni rezultati rada sudije/tužioca.